

Akdeniz'den Toroslara-2

AKYOL & GÖÇYOLU

Güzergâh, Geçitler, Kaleler

Dr. Hasan BUYRUK

© Copyright 2025

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Yayınevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-375-267-5

Kitap Adı

Akdeniz'den Toroslara-2 Akyol & Göçyolu Güzergâh, Geçitler, Kaleler

Yazar

Hasan BUYRUK

ORCID iD: 0000-0001-5006-0990

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

HIS037000

DOI

10.37609/akya.3568

Kütüphane Kimlik Kartı

Buyruk, Hasan.

Akdeniz'den Toroslara-2 Akyol & Göçyolu Güzergâh, Geçitler, Kaleler / Hasan Buyruk.

Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2025.

182 s. : harita, resim, çizim. ; 160x235 mm.

Kaynakça var.

ISBN 9786253752675

GENEL DAĞITIM

Akademisyen YAYINEVİ A.Ş.

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Kilikya'da çağlar boyunca coğrafyanın el verdiği ölçülerde oluşan yollar, İç Anadolu, Mezopotamya ve Akdeniz'i birbirine bağlayan konumuyla bir köprü vazifesiyle çeşitli insan hareketlerine sahne olmuştur. Özellikle ticaretin başı çekmesi yanında, savaş ve hac amacıyla meydana gelen trafiğin kavşağı durumunda olması da bölgenin önemini arttırmıştır. Farklı medeniyetler tarafından yüzyıllar boyunca kullanılan yolların bir kısmı bölgenin değişmeyen coğrafi yapısından dolayı zorunluluktan doğan bir durumla günümüzde bile kullanılmaya devam etmektedir. Bununla beraber bölgedeki siyasi gelişmeler, dini sebepler ve teknolojik oluşumlar yeni yolların ortaya çıkmasına, eski güzergahların ise değişmesine veya terk edilmesine neden olmuştur.

Antik dönemden başlayarak planlı bir şekilde inşa edilen savunma yapıları yeni savaş aletlerinin ortaya çıkması ve kültür etkisi ile söz konusu coğrafyada gelişmeye ve değişmeye devam etmiştir. Bu bağlamda önceleri taş temeller üzerine güneşte kurutulan veya küçük taşlar kullanılarak inşa edilen sur duvarları yerini dayanıklılığının artırılması amacıyla büyük blok taşlara bırakmıştır. Geçen zaman içerisinde doğal kaynakların kullanılmaya başlanması ve ticari hareketliliğin artmasıyla birlikte bu rotalar üzerinde o yolları denetleyecek şekilde, garnizon kaleleri, karakol kaleler ve kulelerden oluşan bir sistem oluşturulmuştur. Tüm bunların yanında elverişli noktalarda kale-kentlerin de oluştuğu gözlenmektedir.

Seleukoslardan sonra Roma ile tanışan bölgede bu dönemde su kemerleri, hamamlar, yollar ve bu yolları kontrol eden kaleler inşa edilmiştir. Bu dönemde yeni işlevlere sahip yapı tipleri yanında Roma inşa teknikleri de ortaya çıkmıştır. Bizans döneminde bir süre Roma geleneklerinin devam etmesine rağmen, Müslümanlığın ortaya çıkıp, yayılmaya başlaması ile Bizans, savunma stratejisinde önemli değişikliklere gitmek zorunda kalmıştır. 7. yydan itibaren Arap-Bizans sınırının Kilikya Bölgesi'nde oluşmasıyla (Lamos=Limonlu), Kilikya tampon bölge haline gelmiştir. Bizans İmparatorluğu işgalden korunmak için kentsel tahkimatlar ile doğal olarak savunulabilir ve erişilemez alanlarda savunma amaçlı garnizon kaleleri inşa etmiştir. Bu dönem içerisinde Bizans, Toroslardan başlayıp başkent Konstantinopolis'e kadar olan güzergaha hâkim noktalarda bir dizi gözetleme, haberleşme ve karakol kalesi aracılığı ile başkent baskınlara uğramasının önüne geçmek amacıyla, ana yollar boyunca düşmanın geçebileceği güzergahlarda çok sayıda kale inşa etmiştir. Söz konusu bu yapılar aynı zamanda ticari kervanların güvenliğini de sağlamıştır. Savaşların yoğunlaşmasıyla hakimiyet sağlamanın, savunma yapıları ve idari merkezlerin ele geçirilmesi ile bağlantılı olması neticesinde, savunma yapılarına olan ihtiyacı daha da arttırmıştır. İdari, üretim, hac ve ticari olmak üzere bölgenin önemli merkezlerinde,

kullanılan yolların, sivil yerleşimlerin, tarım alanlarının güvenliği için mevcut savunma yapıları güçlendirilirken, gereken stratejik noktalara ise yenileri inşa edilmiştir. Bunların yanında gerek savaşların gerek doğal afetlerin oluşturduğu hasarların sürekli tamir edilmesi ihtiyacını da doğurmuştur. Netice itibarı ile bölgenin ortaya koyduğu imkanlar, savunma mimarisindeki ortak yaklaşımlar oluşturmanın yanı sıra savunma veya kontrol için uygun çevresel etkenlerin ortaklığı yapılar da benzerlikler meydana getirmiştir. Sözü edilen imkanların çeşitli oluşu, her topografyanın özgün yapısı, plan bakımından savunma yapılarının benzersizliğini de beraberinde getirmiştir. Yüzyıllar içinde oluşan savunma yapılarının, bölgedeki dağılımlarında yalnız bölgenin stratejik noktaları değil diğer savunma yapılarının konumları da etkili olmuştur. Birbirlerinin menzil uzaklığı ile görüş alanı oluşturarak kontrol edilen sınırın genişlemesine imkân verecek şekilde konumlanmışlardır.

Ülkemizde Antik yolları ve savunma yapılarını konu alan birçok çalışmanın yapıldığı muhakkaktır. Ancak çoğu kez sadece yol güzergahları veya kalelerin mimari özellikleri üzerinden değerlendirildiği bu çalışmalardan farklı olarak, genelde Kilikya Bölgesi yol ağının tespiti özelde ise bu yollardan ön plana çıkan Akyol=Göç yolunun takibi ve bu güzergâh üzerinde yer alan savunma yapılarının bir araya gelerek oluşturdukları sistemin değerine ve bütüncül bir yaklaşımla yol ile savunma yapılarının fiziksel ve bağlamsal ilişkilerine odaklanılmıştır. Bu çalışma, Kilikya Bölgesi'ndeki kırsal ve kentsel bağlantı ve savunma gelişiminin daha geniş bağlamı içinde ise Ortaçağ savunma yapılarını anlamamıza katkıda bulunacaktır. Her ne kadar kalelerin çoğu hala nispeten iyi korunmuş olsa da nüfusun sürekli artması ve yerleşimin genişlemesi, Kilikya'daki Antik yolları ve askeri tahkimatı tehdit etmektedir. Şimdiye kadar, Akyol=Göç yolu ve üzerindeki kaleler hakkında bildiklerimiz bazı bilimsel araştırmalar, arkeologlar, tarihçiler ve seyyahlar tarafından yapılan seçilmiş makaleler, birkaç monografi ve popüler araştırma çalışmalarıyla sınırlıydı. Pek çok siyasi ve kültürel nedenden dolayı yollar, bunların aştığı geçitler ve askeri tahkimatlar, ulusal kalkınmanın ve kültürel çeşitliliğin bir parçası olarak hiçbir zaman hak ettiği ilgiyi görememiştir. Amacı, kapsamı ve yöntemiyle özgün olan bu çalışmada ele alınan yol güzergahı ve yapıların tanınması, korunması ve değerlendirilmesi için bu çalışmanın bir rehber niteliğinde olmasını ve Antik yolların, savunma yapılarının farklı bakış açılarıyla ele alınarak bilim ve turizme katkıda bulunmasını umarım.

Bu eserin ortaya çıkmasında bilimsel belge, kaynak ve bilgilerin yanı sıra, kitapta değinilen yollar, geçitler ve kaleler ile ilgili ulaşılabilen, günümüze kadar yapılmış bilimsel çalışmalar, araştırma ve derleme eserler ile diğer çalışmalar temin edilmeye çalışılmış, sözü edilen konular ile ilgili tez, kitap ve makaleler esas alınmıştır. Bunun için gerek tüm çalışmalarında gerekse bu kitabın elinize ulaşmasında emeği geçenlerden; "Kahramanmaraş'ın Tarihi Coğrafyasında Yollar", çalışmasını tarafıma ulaştıran Yaşar ALPARSLAN'a, Ak Kalé'nin hava resimlerini çeken Hasan AKSAKALA, özellikle Çöğdür Kalesi başta olmak üzere, arazi çalışmalarında yardımını esirgemeyen arkadaşım MA Adem YILDIZ'a,

mesai arkadaşım Prof. Dr. Şerife TALİ'ye, Doç. Dr. Seçkin EVCİM'e, son okumayla düzelteleri yapan Arş. Gör. Gülferi AKIN ERTEK'e, çalışmalar sırasında Kozan'da bizi misafir eden Güler DEMİRER'e; Alper DEMİRER, eşi Meral ve Oğlu M. Kemal DEMİRER'e; yoğun çalışma ortamı ve Çukurova'nın kavurucu sıcaklığına karşı telkin ve önerilerde bulunan eşim Dr. Emine Anıl BUYRUK ve telefonla moral destek sağlayan oğlum Ata BUYRUK'a, son olarak da bu eserin sizlere ulaşmasını sağlayan Akademisyen Yayınevine teşekkür etmek istiyorum.

Prof. Dr. Hasan BUYRUK

ORDU 2025

İÇİNDEKİLER

Önsöz	iii
Giriş.....	1
I. BÖLÜM	
BÖLGENİN COĞRAFİ YAPISI.....	5
II. BÖLÜM	
BÖLGE YERLEŞİM TARİHÇESİ.....	9
III. BÖLÜM	
BÖLGE ANA YOL AĞI, GEÇİTLER VE KONTROLÜ	17
Aegeai, Ayas (Yumurtalık)-Kadirli Yolu.....	34
Gökveliöglu Kalesi:	39
Misis:	41
Yılanlı Kale:	43
Tumlu Kalesi:	45
Anavarza Kalesi:	48
IV. BÖLÜM	
AKYOL'A BAĞLANAN YOLLAR VE ÜZERİNDEKİ KALELER.....	53
Kadirli-Karatepe (Asitawandawa)-Zincirli (Sam'al) Yolu:	53
Çukurova (Kadirli-Karatepe) Payas- Kuzey Suriye Yolu:.....	55
Toprakkale:.....	57
Hemite (Amuda) Kalesi:.....	58
Ceyhan-Osmaniye-Kadirli-Karatepe Yol Ağı ve Akyol Bağlantısı:	61
Kahramanmaraş-Andırın-Kadirli Yolu.....	67
V. BÖLÜM	
KARATEPE'DEN KAPADOKYA'YA DAĞ YOLU=AKYOL= GÖÇ YOLU	
VE KALELERİ	73
Karatepe.....	74
Kumkale.....	77
Anacık Kalesi	80

Burunönü (Çöğdür) Kalesi	88
Beşbucak Kalesi	104
Haştırın Kalesi	106
Akkale	114
Azğıt Kalesi	128
Kaleboynu Kalesi	135
Geben Kalesi	144
Fındikkale	149
Değerlendirme	154
Yol Ağı ve Geçitler	154
Bölgenin Askeri Mimarisi	155
Akyol=Göçyolu Kaleleri	158
Kumkale	158
Azğıt Kalesi	162
Geben Kalesi	164
SONUÇ	169
KAYNAKLAR	170

KAYNAKÇA

- 1309 Tarihli Haleb Vilayeti Salnamesi.
- Abül-Farac, Gregory, *Abül-Farac Tarihi*, C.1., Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK. Yay., İstanbul 1999.
- Abül-Farac, Gregory, *Abül-Farac Tarihi*, C. II, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1950.
- Akkuş Yiğit, Fatma, “Doğu Akdeniz’in Önemli Liman –Kalesi: Ayas”, *Tarihte Adana ve Çukurova*, C. I. Adana 2016, 451-467.
- Alican, Mustafa, “Ortaçağ Arap Kaynaklarına Göre Misis”, *Tarihte Adana ve Çukurova*, C. I, Adana 2016, 469-482.
- Alishan, P. L. M., *Sissouon ou L’Armeno-Cilicie, Description Geographique et Historique*, Venise Lazere 1899.
- Alkım, Bahadır U., “Güney-Batı Antitoros Bölgesi’nde Eski Bir Yol Şebekesi”, *Belleten*, XXIII/89-92, 1959, 59-77.
- Alkım, Bahadır U., “Sam’al ile Asitawandawa Arasındaki Yol: Amanus Bölgesinin Tarihi Coğrafyasına Dair Araştırmalar”, *Belleten*, XXIV/95, Temmuz 1960, 349-401.
- Altay, Hadi, *Adım-Adım Çukurova*, Çukurova Turizm Derneği Yayınları No:1, Kemal Matbaası, Adana 1965.
- Altuğ, Kerra, “Ermeni-Haçlı İlişkileri”, *Yeni Türkiye*, 20/60, Ankara Eylül-Aralık 2014 242-246.
- Artun, Erman, Koz, M. Sabri, *Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2000.
- Atalay, Besim, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, Dizer Konca Matbaası, İstanbul 1973.
- Ayan, Ergin, “Ermeni-Haçlı İşbirlikleri”, *Ermeni Araştırmaları*, 26, Kasım 2007, 49-71.
- Bahadır, Gürhan, *Antakya Haçlı Prenslığı*, Hatay 2013.
- Başdoğan, Gülçinay, *Yumurtalık İlçesi Turizm Planlaması*, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2006.
- Boase, Thomas S. Ross, *The Cilician Kingdom of Armenia*, Edinburg/Londra 1978.
- Buyruk, Hasan, *Adana Kalelerindeki Dini Yapılar*, Akademisyen Yay., Ankara 2019.
- Buyruk, Hasan, *Akdeniz’den Toroslara Kilikya-1 Azgıt ve Geben Kaleleri*, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2024.
- Buyruk, Hasan, *Kilikya Ermenileri 2 Kale 2 Sülale*, Akademisyen Kitabevi, Ankara 2018.
- Buyruk, Hasan, *Kozan’da Memluklu İzleri ve Helvacızade Arastası*, Kozan Belediyesi Yayın No:10, Ankara 2011.
- Buyruk, Hasan, *Sis’i (Kozan) Akdeniz’den Kapadokya’ya Bağlayan Kervan Yolu Kaleleri*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2011.
- Çambel, Halet, “Karatepe-Aslantaş Öyküsü”, *Boğazköy’den Karatepe’ye Hititbilim ve Hitit Dünyasının Keşfi*, Ed. Fatma Canpolat, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2001, 122-130.
- Çambel, Halet, Günay, Reha, (Toydemir) Sabuncu, Ayyüz, *Kumkale Toros Eteklerinde Bir Haçlı Kalesi*, Ege Yay., İstanbul 2007.
- Çamurdan, A. Cevdet, *Kozan’ı Tanıyalım*, Önder Matbaası, Ankara 1973.
- Çıplak, Mustafa Necati, *İçel Tarihi Tarihi-Turistik Zenginlikleriyle*, Ankara 1968.
- Darkot, Besim, “Ayas”, *İslam Ansiklopedisi*, C.2, Maruf Matbaası, İstanbul 1944, s. 43.
- Demirci, Mustafa, “Abbasiler Döneminde Adana ve Çukurova’nın İskanı ve İslamlaştırılması”, *Tarihte Adana ve Çukurova*, C. I, Adana 2016, 309-324.
- Donbaz, Veysel, “Eski Anadolu Koloni Çağında Anadolu’da Ticaret Hayatı”, *Palmet I (Sadberk Hanım Müzesi Yıllığı)*, İstanbul 1997, 57-71.
- Dunbar, J.G., Boal, W.W.M., *The Cilician Kingdom of Armenia*, (Ed.T. S. R. Boase), Scottish Academic Press, Edinburg&London1978.
- Durgun Şahin, Yelda, Altunkaya, Mehmet Faruk, “Ovalık Kilikya Antik Kentlerinin Yönetmel Değişimleri ve Tarihsel Süreçte Kente Yansımaları”, *Geleceğin Dünyasında Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar 2019 Mimarlık ve Tasarım*, (Ed. A. Erçetin-D. Aydemir), Bursa 2019, 12-31.

- Durukan, Murat, "Anazarbus, Aegeai ve Tarsus Kentlerinin Ticaret Yollarıyla Bağlantısı", *Tarihte Adana ve Çukurova*, C. I. Adana 2016, 127-136.
- Edwards, Robert W., *The Fortifications of Armenian Clicia*, Washington 1987.
- Eker, Raşit, *Haçlı Seferleri*, İstanbul 1948.
- Ener, Kasım, *Tarih Boyunca Adana Ovasına bir bakış*, Berksoy Matbaası, İstanbul 1961.
- Ersan, Mehmet, "I. Haçlı Seferi Sürecinde Çukurova", *Tarihte Adana ve Çukurova*, C. I. Adana 2016, 393-402.
- Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK. Yay, Ankara 2007.
- Fedden, Robin, Thomson, John, *Crusader Castles*, London 1957.
- Freely, John, *Türkiye Uygurluklar Rehberi 4 Akdeniz Kıyıları*, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2008.
- French, David, *Roma Çağında Küçük Asya'daki Yollar ve Mil Taşları, Fasikül I: Hacı Yolu*, British Institute of Archaeology at Ankara Monograph No 3, BAR International Series 105, 1981.
- Gough, Michael, "Anazarbus", *Anatolien Studies*, 2, Ankara 1952, 85.
- Gökhan, İlyas, "Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki İlişkiler", *Tarihte Türkler ve Ermeniler*, C. III, TTK. Yay, Ankara 2014, 1-36.
- Gökhan, İlyas, Çelik, Mehmet Yusuf, "Harun Reid ve Oğulları Döneminde Adana ve Çevresi", *Tarihte Adana ve Çukurova*, C. I. Adana 2016, 325-352.
- Gölgesiz, Sevtap, *Kuruluş Döneminde (1098-1112) Antakya Haçlı Prinkepsliği-Bizans İlişkileri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2007.
- Gül, Muammer, "Ermenice Kaynaklara göre Moğolların Kilikya Ermenileri ile Stratejik İttifakı", *Tarihte Adana ve Çukurova*, C. I. Adana 2016, 377-391.
- Günaltay, Şemseddin, *Yakın Şark II, Anadolu, En Eski Çağlardan Ahameniş'ler İstilasına Kadar*, TTK Yay. Ankara 1946.
- Günaltay, Şemseddin, *Yakın Şark II, Anadolu, Eski Çağlardan Ahamenişler İstilasına Kadar*, TTK Yay., Ankara 1949.
- Halaçoğlu, Yusuf, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, PTT Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2002.
- Hellenkemper, Hansgerd, *Burgen Der Kreuzritterzeit in der Grafschft Edessa Und im Königreich Kleinarmenien*, Rudolf Habelth Verlag GMBH, Bonn 1976.
- Heyd, W., *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, Çev. E. Ziya Karal, TTK Yay., Ankara 1975.
- Honigmann, Ernst, "Misis", *İslam Ansiklopedisi*, C. VIII, MEB. Yay., İstanbul 1971, 364-373.
- Kabalci, Barış (Ed.), *Andırın Tarih ve Kültür Varlıkları Envanteri*, Poza Ofset, Kahramanmaraş 2011.
- Kalloslyn, Kevork, "Selçuklular ve Ermeniler Kilikya Ermeni Krallığının Doğuşu ve Çöküşü", *Yeni Türkiye*, 20/60, Ankara Eylül-Aralık 2014, 223-229.
- Kihtir, Tuğrul, *Anadolu'da Bizans, Haçlılar, Selçuklular*, İstanbul 2017.
- Kuban, Doğan, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2002.
- Langlois, Victor, *Rapport Sur l'Exploration Archeologique De La Cilicia Et De La Petite-Armenie Pendant Les Annees 1852-1853*, Paris 1854.
- Langlois, Victor, *Voyage a Sis, Capitale De l'Armenie Au Moyen Age*, Paris 1855.
- Langlois, Victor, *Voyage Dans la Cilicie et Dans Les Montagnes Du Taurus Execute Pendant Les Annees 1852-1853*, Paris 1861.
- Molin, Kristian, *Unknown Crusader Castles*, New York/London 2011.
- Nicolle, David, *Birinci Haçlı Seferi 1096-99*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2011.
- Ostrogorsky, Georgy, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret İşıltan, TTK. Yay., Ankara 1999.
- Polo, Marko, *Marko Polo Seyahatnamesi I-II*, Çev. Filiz Dokuman, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul ty..
- Ramsay, William M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, MEB Yay., İstanbul 1960.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, (Çev. Fikret İşıltan), TTK. Yay., Ankara 1986.
- Sayar, Hamdi, "Mersin, Adana, Osmaniye ve Hatay İlleri 2006 Yılı Yerleşim Arkeolojisi ve Tarihi-coğrafya Çalışmaları", *Anmed-7*, İstanbul 2007.

- Sevgen, Nazmi, *Anadolu Kaleleri*, Doğu Matbaası Ltd., Ankara 1960.
- Sevim, Ali, Merçil, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, TTK. Yay., Ankara 1995.
- Sevim, Ali, Yücel, Yaşar, *Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, TTK. Yay., Ankara 1989.
- Sözlü, Halil, "Doğu Akdeniz'i Kuzey Suriye'ye Bağlayan Belen Geçidi'nde "Bakras (Gaston) Kalesi""
Sanat ve Kültür Tarihi Araştırmaları, (Ed. E. Çalış, R. Yelen), Hiper Yay., İstanbul 2020, 130-162.
- Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XII-XIV)*, Çev. A. Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 1993.
- Taeschner, Franz, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Anadolu Yol Ağı*, (Çev. Nilüfer Epçeli), Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2010.
- Tekindağ, Şehabettin, "Alaeddin Keykubad ve Halefleri Zamanında Selçuklu-Küçük Ermenistan Hudutları", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, 1/1 1950, 29-34.
- Texier, Charles, *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, C.I-III, (Çev. Ali Suat), Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yay., Ankara 2002.
- Toroğlu, Emin, Alparslan, Yaşar, *Kahramanmaraş'ın Tarihi Coğrafyasında Yollar*, Dulkadirli Belediyesi Yay., Ankara 2016.
- Tuğcu, İrfan, "Karatepe-Aslantaş (Azatiwataya) Tasvir Sanatında Tekne Betimleri", *Çukurova Araştırmaları Dergisi*, C. 2, S. 2, Kış 2016, 39-53.
- Tuncer, Orhan Cezmi, *Anadolu Kervan Yolları*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., Ankara 2007.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Turan Nesriyat Yurdu Yay., İstanbul 1971.
- Turan, Osman, *Selçuklular Devrinde Türkiye Tarihi, Siyasi Tarih Alparslan'dan Osman Gaziye (1071-1318)*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1984.
- Turan, Şerafettin, *Türkiye-İtalya İlişkileri I, Selçuklulardan Bizans'ın Sonuna Kadar*, Metis Yay., İstanbul 1990.
- Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Yay., İstanbul 1993.
- Urfalı Meteos, *Vekayiname (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1131-1162)*, (Çev. Hrant D. Andreyan), Ankara 1987.
- Ünal, Ahmet, Girginer, Serdar, *Kilikya-Çukurova, İlk Çağlardan Osmanlılar Dönemi'ne Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, İstanbul 2007.
- Ürkmez, Özden, "Eski Çağ'da Maraş ya da MarqashtiGermanicia", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11/2, Ekim 2014.
- Yağcı, Remzi, "M.Ö. III.- II. Binde Kilikia'da Ticaret", *Olba II, I/Özel Sayı*, Mersin 1999, 17-26.
- Yıldız, Adem, *Kaleler Şehri Osmaniye*, Osmaniye Valiliği Yay. Ankara 2007.
- Yurtsever, Cezmi, *Andırın Tarihi*, Ekrem Yayınevi, Adana 2023.
- Yurtsever, Cezmi, *Ayas Tarihini Parlayan Yıldızı*, Ankara 2003.